

УДК 338.43: 638.4

С. О. Кобернюк,

викладач кафедри маркетингу, Дніпропетровський державний аграрний університет

СТАН РИНКУ ПРОДУКЦІЇ СВИНАРСТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Проведено аналіз сучасних тенденцій ринку м'яса та м'ясопродуктів в Україні. Визначено основні проблеми виробництва і реалізації м'яса свиней в умовах економічної кризи. Виявлено перспективні шляхи подолання кризових явищ та підвищення конкурентного статусу галузі свинарства.

Ключові слова: Економічна криза, ринок м'яса, свинарство, державна політика

ВСТУП

На даний момент м'ясна галузь тримається на 400-х тваринницьких комплексах й 70-ти переробних комбінатах [3]. Саме вони є тією діючою інфраструктурою, що може забезпечити подальший розвиток тваринництва в Україні. Саме через них можна забезпечити вирощування племінних тварин в аграрних формуваннях, завдяки їм можна забезпечити стабільний збут продукції для селян, навчання сучасним технологіям, впровадження стандартів, яких вимагає ЄС, і повністю забезпечити ринок м'яса свиней України.

Світова економічна криза зумовила розвиток негативних тенденцій у вітчизняному агропромисловому секторі. Варто відзначити, що кризові явища в м'ясній галузі мали ланцюгову реакцію. Через брак коштів на придбання товарно-матеріальних цінностей та технічну модернізацію виробники змушені скорочувати поголів'я тварин. Логічними наслідками такого скорочення виробництва є зменшення поставок сировини на переробні підприємства. Не останню роль в падінні вітчизняного виробництва м'яса та м'ясопродуктів експерти також відводять імпортним поставкам та проблемі "сірого" імпорту м'ясної сировини.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою наукових пошуків є аналіз сучасних тенденцій розвитку ринку продукції свинарства. Досягнення поставленої мети передбачає:

— оцінку стану ринку м'яса і м'ясопродуктів в Україні

в умовах розгортання кризових економічних явищ;

— аналіз негативних тенденцій розвитку свинарства та причин їх виникнення;

— виявлення перспективних напрямів врегулювання кризи в галузі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

В аграрних підприємствах України обсяг вирощування худоби та птиці в січні — вересні 2008 року перевищив рівень січня — вересня 2007 року на 9,9 % (на 89 тис. т), у т.ч. птиці — на 21,2 %, але вирощування великої рогатої худоби зменшилося на 10,8 %, свиней — на 0,5 % (табл. 1). Відношення загального обсягу вирощування худоби та птиці до реалізації на забій становило 102,8 % (торік — 100,0 %).

За 9 місяців 2008 р. переробними підприємствами закуплено від усіх категорій сільськогосподарських товаровиробників 445 тис. т живої ваги худоби та птиці, що на 17 % менше проти відповідного періоду 2007 р. Частка господарств населення у загальному обсязі за-

Таблиця 1. Чисельність поголів'я основних видів худоби та птиці (тис. голів)

Види тварин	Усі категорії господарств			Сільськогосподарські підприємства			Господарства населення		
	на 1 жовтня 2008р.	до 1 жовтня 2007р.		на 1 жовтня 2008р.	до 1 жовтня 2007р.		на 1 жовтня 2008р.	до 1 жовтня 2007р.	
		+, -	у %		+, -	у %		+, -	у %
Велика рогата худоба	5797,7	2549,8	91,3	1817,5	2280,1	86,6	3980,2	2269,7	93,7
у т.ч. корови	3048,7	2207,3	93,6	651,0	257,0	91,9	2397,7	2150,3	94,1
Свині	6942,2	21166,8	85,6	2804,5	2442,0	86,4	4137,7	2724,8	85,1
Вівці та кози	1926,4	26,7	101,4	318,8	10,8	103,5	1607,6	15,9	101,0
Птиця	206904	10156	105,2	90894	10723	113,4	116010	2567	99,5

купівлі худоби та птиці порівняно з січнем — вереснем 2007 р. зменшилася з 38,9% до 34,3%. Крім того, переробними підприємствами використано для переробки 470 тис. т власно вирощеної худоби та птиці (на 14% більше, ніж торік) [4].

В Україні споживання м'яса та м'ясопродуктів на душу населення — одне з найнижчих у Європі. Однак варто відзначити і позитивну динаміку обсягів споживання м'яса та м'ясопродуктів в Україні: з 32 кг на одну людину в 2001 р. до 60 кг в 2007 р. Питома вага свинини в м'ясному раціоні українця складає 30—35%, тобто близько 20 кг на рік. Для порівняння у сусідній Польщі одна особа за рік споживає 78 кг м'яса (25—26 кг свинини), у Німеччині — 86 кг (біля 30 кг свинини). Це при тому, що вітчизняний показник обрахований разом зі шкірою й салом, а у згаданих країнах — тільки по пісному м'ясу.

Причина криється у високій ефективності свинарства в цих країнах, у продуманій державній підтримці тощо, і в підсумку — у відносно нижчій собівартості продукції.

В Україні ж, навпаки, собівартість виробництва м'яса свиней значно вища, ніж в інших країнах. Частка кормів у загальних матеріальних витратах на виробництво свинини, які використовуються для розрахунку собівартості, становить 70% і вище, з яких майже 90% для свиней на відгодівлі — це зернові компоненти. Таким чином, у собівартості свинини майже 75% — вартість зерна. Плюс зростання цін на енергоносії, зростання зарплат, які в структурі собівартості свинини займають 10—15%.

Для порівняння: у Європі частка зернових компонентів у кормах для свиней — не більше 57%. В 2007 році через високі ціни на зерно вона знизилася навіть нижче 50%, оскільки закордонні виробники збільшили використання дешевих компонентів, включаючи післяспиртову барду — побічний продукт виробництва біоетанолу, а також різні шроти й макухи, які закупаються навіть у далекій Південно-Східній Азії. В Україні ж біоетанол не роблять, а внутрішній ринок надійно закритий високими імпортованими митами від ввезення імпортованої кормової продукції.

За даними операторів ринку м'яса свиней в липні — вересні 2008 р. свиней в живій масі в більшості регіонів України купували по 15,5—16,5 грн. за 1 кг. У серпні закупівельні ціни м'ясокомбінатів досягали 17,5—18,5 грн./кг. Однак вже на початок жовтня середня по Україні закупівельна ціна свиней в живій масі складала 15—15,5 грн./кг, а на кінець першої декади жовтня одиничні партії вже закуповувалися по 14 грн./кг.

Поряд зі здешевленням фуражу, що дозволило виробникам свинини відносно безболісно

знизити ціни на свою продукцію, подальше їх зниження може бути поясненим масовим імпортом в Україну дешевої м'ясної сировини з Європи, Америки та Бразилії (особливо активним у вересні).

За оцінками експертів, Україні щороку не вистачає 200—250 тис. т м'ясної сировини [3]. Однак за 10 місяців 2008 року в Україну вже було завезено біля 350 тис. т сировини, з них лише за вересень — близько 70 тис. т. В структурі імпорту з різними оцінками 35—40% (біля 130 тис. т) займає м'ясо свиней. Вітчизняні виробники виявилися не готовими до конкуренції з імпортною сировиною. Так, ціни на свинні напівтуші вітчизняного виробництва складають 23,5—25 грн./кг, а імпортовану продукцію можна придбати на внутрішньому ринку по 19,5—20 грн./кг.

М'ясопереробні підприємства згодні надавати перевагу українській свинині перед імпортною за умови її здешевлення до 13,5—14 грн./кг живої ваги. Встановлення такої ціни для більшості вітчизняних виробників залишається недосяжною метою. Рівень цін на живу масу свиней, що склався нині, за існуючої дотації в розмірі 2,15 грн./кг прийнятний для крупних господарств, що застосовують сучасні інтенсивні технології виробництва. Собівартість вирощування свиней в господарствах переважної більшості дрібних і середніх виробників знаходиться на рівні, близькому до нинішніх закупівельних цін. Підприємства, на яких середньодобові прирости живої маси тварин складають 200—300 г, взагалі збиткові. Незважаючи на дешеве зерно, такі підприємства не здатні конкурувати навіть з вітчизняними виробниками. Проблему могло б вирішити переозброєння цих господарств та перехід до сучасних технологій, але такі кроки потребують масштабних інвестицій. Тому для них збільшення обсягів імпорту свинини і м'ясопродуктів з Бразилії та Польщі за низькими цінами буде фатальним.

Неоднозначних відгуків набуває тема імпорту м'яса і м'ясної сировини. За даними Міністерства аграрної політики, за шість місяців 2008 року в Україну було імпортовано 160 тис. тонн м'яса, з яких лише близько 28% було відповідної якості. Все інше перебуває в групі товарів низькосортних. Даний факт підтверджується тим, що на сьогоднішній день м'ясо великої рогатої худоби імпортується в Україну по 915 дол. за тонну, або по 91 центу за кілограм. Це те, що в інших країнах зветься неліквід. Як приклад, Україна експортує яловичину за ціною 3 600 доларів за тонну, у той час як собі завозить неякісну по 915 доларів за тонну. За прогнозами Асоціації "Український клуб аграрного бізнесу", до кінця 2008 року в Україну буде поставлено 400—430 тис. т м'яса [3].

Великою проблемою вітчизняного свинарства є те, що основне поголів'я (60 %) утримується не в спеціалізованих свинарських комплексах, а в господарствах населення. При цьому не просто вирощується для власного споживання, а на продаж. Навіть якщо годувати свиней кормом "зі столу", рентабельність такого тваринництва не може бути низкою, не говорячи вже про якість і безпеку виробленого м'яса. Те ж саме можна сказати й про дрібні тваринницькі підприємства, майже 50% українських підприємств, що розводять свиней, мають поголів'я до 1 тис. голів. У випадку розширення експансії імпорту успішно конкурувати з іноземними виробниками м'ясної сировини зможуть лише крупні підприємства, що утримують більше 3 тис. голів свиней.

Для багатьох сільських жителів розведення домашньої худоби на продаж — єдиний спосіб вижити. Не потрібно заперечувати наявність гострої конкуренції між приватними й промисловими виробниками м'яса за покупців. Неправда, що переробники не купують м'ясо, зроблене на приватних подвір'ях, як би вони не скаржилися на його низьку якість. В Україні активно розвивається ціла індустрія сільських перекупників, які їздять по селах, скуповують тварин й везуть їх на м'ясокомбінати. Не маючи альтернатив, селяни змушені продавати вирощених свиней за пропонованими цінами. Такі ціни найчастіше набагато нижче від цін, за яким тварин продають м'ясокомбінатам промислові виробники м'яса.

В умовах ринкових відносин недоречно обвинувачувати селян або перекупників у несправедливих цінах або в тім, що вони "перебивають" ціни тваринницьким господарствам. Необхідно створити умови, завдяки яким у селян не буде необхідності вирощувати худобу на продаж, тобто істотно підняти рівень життя на селі. Зовсім очевидно, що простими збільшеннями зарплат, пенсій проблему не вирішити, і потрібна комплексна програма реформування життя на селі, нехай навіть радикальний, стимулюючий відтік сільських жителів у ті галузі промисловості, де робоча сила потрібніша.

Свинарство, як і будь-яка галузь промисловості, не може існувати сама для себе. В основі повинні стояти інтереси споживача, а це вже категорія загальнодержавна, економічна. Можна довго з'ясовувати, чому при стабільному зростанні цін (як оптових, так і роздрібних) на ковбаси й інші м'ясні продукти м'ясокомбінати періодично знижують закупівельні ціни на живу масу свиней, чому закони економіки улаштовані так, що виробник сировини майже завжди одержує нижчий прибуток, ніж його переробник.

Високий рівень доходів споживачів — головне, що розвиває свинарство і тваринництво загалом в багатьох розвинених країнах світу.

Матеріально забезпечений споживач купує більше м'яса, стимулюючи його виробництво. Він здатний заплатити за м'ясо ціну, що влаштує й виробника сировини, і його переробника. Сільськогосподарські підприємства і м'ясокомбінати не стануть пропонувати своїм споживачам продукцію неякісну або зроблену із сировини сумнівної якості. Багатий громадянин платить свої податки для того, щоб держава забезпечувала йому можливість споживати стільки м'яса, скільки він хоче, не побоюючись за його якість.

На черзі з підвищенням платоспроможності громадян держава має взяти на себе функцію захисника вітчизняних виробників на найближчі 7—10 років, оскільки вони поки що знаходяться в нерівних умовах зі світовими постачальниками свинини. В країні потрібно створити потужну матеріальну базу, як це було зроблено в сусідній Польщі, і освоювати сучасні технології інтенсивного виробництва. Інакше конкурентна боротьба з імпортом буде неминуче програна.

Громадська організація "Всеукраїнське об'єднання виробників м'ясопродуктів "Укрм'ясопродукт", що поєднує 44 сільськогосподарські й м'ясопереробні підприємства, звернулася до Президента України Віктора Ющенка, Прем'єр-міністра Юлії Тимошенко й народних депутатів України з вимогою врегулювати кризові явища у вітчизняному тваринництві.

За твердженням представників організації, на сьогоднішній день у м'ясній галузі України склалася критична ситуація, пов'язана з тим, що під загрозою закриття опинилися найбільші м'ясні комбінати країни. Через нестачу сировини й відсутність оборотних коштів припинене виробництво десятків комбінатів, інші ж перейшли на скорочений робочий день. Разом з тим протягом останнього часу такі підприємства активно залучали для розвитку валютні кредити, тому саме вони потрапили під основний удар уведених Національним банком України обмежень [3].

Україна ризикує залишитися без м'яса та продуктів його переробки. Після хвилі закриття невеликих м'ясопереробних підприємств постала загроза зупинки гігантів м'ясної галузі, серед яких ТОВ "Вінницям'ясо", ТОВ "М'ясокомбінат "Ювілейний", ВАТ "Кременчукм'ясо".

ТОВ "Вінницям'ясо" тільки за серпень скоротило виробництво майже на 55 %, до 2,771 млн грн., а в порівнянні з липнем падіння складо 58,09 %, або 3,841 млн грн. Таке скорочення виробництва на підприємстві обумовлено дефіцитом сировини.

ВАТ "Кременчукм'ясо" випускає більше 200 найменувань продукції під торговельною маркою "Фарро", а також здійснює поставки для мереж найбільших вітчизняних, австрійських і

німецьких супермаркетів. У першому півріччі 2008 р. підприємство випустило 5,44 тис. т ковбасних виробів й 2,776 тис. т м'ясних напівфабрикатів, загалом обсяги реалізації продукції впали на 10 %. Нині м'ясокомбінат скоротив обсяги інвестицій у модернізацію виробництва. За 10 місяців 2008 року підприємством освоєно 6,5 млн грн. при тому, що всього на цей рік було заплановано вкласти в модернізацію 10 млн грн. Але через нинішню економічну кризу й неможливість банків видавати кредити фінансування зменшилося.

Керівники підприємств впевнені, що наслідки кризи призведуть до значного зменшення обсягів виробництва м'яса й м'ясопродуктів, проникнення на український ринок низькоякісної закордонної продукції, заміщення м'яса заміниками рослинного походження в технології виробництва м'ясної продукції. Крім того, наслідком лібералізації зовнішньоекономічної політики у тваринницькій галузі можуть стати розвиток контрабанди й корупції, а також тотальна залежність України від цінової політики Аргентини, Бразилії, США і ЄС, що відповідно призведе до повного занепаду вітчизняного тваринництва.

Стабілізація чисельності поголів'я й відродження вітчизняного свинарства, становлення його як конкурентної галузі національної та світової економіки, підвищення рівня життя сільського населення та добробуту сільських територій можливі за активного державного втручання шляхом створення комплексної програми підтримки національних виробників та внесення корективів до діючої експортно-імпоротної політики. З позицій розвитку галузі свинарства така програма має забезпечувати:

- гарантоване довгострокове пільгове кредитування банківськими установами будівництва свинарських комплексів, їх технічного оснащення, комплектування основного стада та компенсацію (часткову чи повну) державою відсотків;
- рефінансування НБУ банківських установ, які кредитують сільськогосподарський сектор;
- цільові дотації держави та виділення додаткових коштів для цільової підтримки галузі свинарства;
- включення податкового кредиту, що одержують внаслідок придбання і ремонту основних засобів, ремонту й реконструкції свинарських приміщень, у загальну декларацію, по якій здійснюється бюджетне відшкодування;
- створення єдиної комплексної програми збільшення поголів'я свиней в Україні та розвиток власної племінної бази;
- введення нульової процентної ставки ПДВ при імпорті свиней м'ясних порід;
- збереження нульових процентних ставок ПДВ із продажу м'яса в живій вазі;
- збільшення митного тарифу на імпорт

м'яса й м'ясопродуктів, а також розробка відповідно до норм ЄС нових стандартів виробництва сільськогосподарської продукції.

ВИСНОВКИ

Розгортання кризових процесів в національній економіці не стільки актуалізувало, скільки загострило вже існуючі проблеми в галузі свинарства. Як результат розвитку інфляційних процесів суттєво знизилася реальна платоспроможність громадян, яка в першу чергу визначає обсяги споживання продукції галузі. Підприємства майже позбавлені можливості залучати кредитні ресурси, виплати ж за діючими валютними кредитами зросли внаслідок дестабілізації фінансового ринку, падіння курсу гривні. В 2008 році вітчизняні виробники особливо гостро відчували наявність конкуренції з боку іноземних постачальників м'ясної сировини, під тиском яких вони змушені знижувати ціни на продукцію власного виробництва. Переважна більшість вітчизняних виробників свинини опинилися на межі виживання, оскільки самостійно вони не здатні подолати наслідки кризових явищ.

Забезпечення ефективності національного виробництва залежить від змін, які відбудуться як на рівні держави, так і окремої організації. Зміни на рівні держави мають передбачати створення ефективної програми фінансово-фіскальної підтримки господарських формувань (особливо у сільськогосподарському секторі), реалізацію програми сприяння дрібному і середньому бізнесу в тваринництві, гармонізацію національних вимог до м'яса і м'ясопродуктів відповідно вимогам до продуктів харчування і сировини країн ЄС.

На підприємців же лягає завдання досконалого вивчення ринкових тенденцій, впровадження ресурсозберігаючих і екологічно безпечних технологій виробництва, створення системи управління якістю продукції з метою задоволення потреб споживачів шляхом підтримки (або підвищення) стабільно високого рівня якості м'яса і м'ясопродуктів [1]. Саме це може забезпечити конкурентоздатність підприємств та, відповідно, розширення ринків збуту в умовах світової інтеграції економіки України.

Література:

1. Бондаренко В. М'ясна промисловість: чи такі страшні СОТ та сертифікація? // Агросектор. — 2008. — № 1. — С. 20—23
  2. Попова О. Без руля // Бизнес. — № 42/20.10.08. — С. 118—119.
  3. Титаренко Г., Владимиров Д. Диетический материализм // Бизнес. — № 41/13.10.08. — С. 124—126.
  4. <http://www.ukrstat.gov.ua> — Сайт Державного комітету статистики України.
- Стаття надійшла до редакції 20 січня 2009 р.*